

Гол

САВА ГОЛОВЧІВСЬКИЙ

БЛИЗЬКЕ
І
ДАЛЕКЕ

РАДЯНСЬКІЙ ПЕРШОМУ

САВА
ГОЛОВАНІВСЬКИЙ

БЛИЗЬКЕ

І ДАЛЕКЕ

САВА
ГОЛОВАНІВСЬКИЙ

**БЛИЗЬКЕ
І ДАЛЕКЕ**

ПОЕЗІЇ

Наукова бібліотека
ім. М. Максимовича

КНУ

ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

13

186305

н - наукова

Ц: 0.84

РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК
Київ — 1948

УКРАЇНІ

Не була ти ніколи, ніколи такою —
ніби мрії безкрайній розмах.

Україно моя, ти від бою до бою,
не стомившись, ішла у віках.

Розтинали тебе канчуком та багнетом,
і свистіла скривавлена пліть,
не здіймалася пісня окриленим злетом
над тобою багато століть.

Не схилилася ти, як тополя зболіла,
і ударили в лоб ворогів
Іллічева відвага і сталінська сила,
і народу повсталого гнів.

І печуть, і уже не загояться зроду
у Антанти на спині крутій
синяки, що вона принесла їх з походу
по землі непокірній твоїй.

Розлилося проміння по житньому полю,
по остистих твоїх пшеницях—
це народ переможний обрав собі долю,—
більшовицької партії шлях.

І сини твої стали на ньому назавше,
як солдати в бою — до кінця,
у бетон і залізо Дніпро закувавши
і в залізну відвагу — серця.

Я учора пройшов тебе з краю до краю
і не міг упізнати тебе,
хоч з дитинства, як материн спів,
пам'ятаю
піднебесся твоє голубе.

Пломеніє зоря над твоїм небозводом
і розкрито для тебе світи,
і для всіх золоту свою вірність народам
як закон проголошуєш ти.

І лунає твій голос з найдальших
віддалин,
і веселкою зір виграє,
і тебе називає перлиною Сталін
за красу та багатство твоє.

Як горять твої зорі в хвилини святкові,
як в боях ти змужніла востократ!
Як цвітуть прапори в Буковині та Львові
і за гребнем високих Карпат!

Там любов твоя в кожному подиху дише
і синів надихає твоїх,
і ніколи в віках не лунали дзвінкіше
їхня пісня, і слово, і сміх.

Ось проходять вони загартованим
строєм,
і сильнішого щастя нема,
як володарем бути твоїм і героєм,
і співцем, що знамено здійма.

Розцвітай же, як прапор, що полум'ям
дише,
як вогонь, що над світом буя,
більшовицька фортеця від скелі
твердіша,
Україна радянська моя!

БЛИЗЬКЕ

СТЕПОВА ПІСНЯ

Солдат повернувся додому,
у сінях покинув утому,
шинелю — в хатині,
пасок — на перині,
а зірку вчепив на кашкета дитині
і став до роботи по тому.

У поле він вийшов широке,
де крові лилися потоки—
схилився в поклоні
і витер долоні,
коса, ніби бджілка, заходиться в дзвоні,
зачувши солдатів кроки.

Пшеницю і жито він косить,
в труді допомоги не просить,
що ноги сходили,
що руки створили,

Що мав він доволі солдатської сили,
то певне й тепер її досить!

Того не вкосити нікому —
лише косареві отому,
і сходяться люди
на степ звідусюди,
і радість окрилено стукає в груди —
солдат повернувся додому!

Живий повернувся до жінки,
а встиг на веселі ужинки
до рідної хати,
де батько та мати
любили хлоп'ятком його колисати
в короткі вечірні спочинки.

* *
* * *

Ми землю свою захищали не даром,
і кров не дарма пролили —
встає перемога квітучим пожаром,
як сонце з досвітньої мли!

Ішли ми на Схід, але з нами була ти
у грудях, у серці, в душі...
Тебе пронесли, як жадобу відплати,
усі мої
товариші!

І тільки надходила хмарна хвилина,
чи стужа, чи ранкова мла, —
розрадити сум наш могла ти єдина,
натхнути — єдина могла.

І зводились ми під вогнем грозовитим,
народжені вдруге в бою,

за чорні наруги щоб ще відомстити,
за димну руїну твою.

...Палає роз'ятрений круг небосхилу.
Стрічай!

Ми живі, ми ідем!
Могутність твою і красу твою милу
ми знову до зір піднесем —

ясну і квітучу,
тверду і єдину,
як радісний сон наяву,
радянського світу
щасливу родину,
вітчизну мою трудову!

1941

* * *

Нам на короткий вік поскаржитись
не можна —
великий, довгий шлях зуміли ми пройти!
В нас кожна мить буття, труда хвилинка
кожна
всій давній вічності сказати в праві «ти».

День був для нас малим.
Та тільки в кожній миті,
неначе в краплі чистої води,
вмістилися не дні, а тижні пережиті
і слави нашої незмивані сліди.

Складіть-но, спробуйте, щоденну радість
нашу,
дерзання й пориви зливаючи в одно;
налийте, спробуйте, в долин кришталю
чашу

все нами створене —

чи вміститься воно?

Ще бій не скінчено і може куля в груди
обірве незавершені діла, —

руками створене —

нам пам'ятником буде,

умом осягнуте —

то буде нам хвала!

1943

КАТЕРИНА

Ніби іскра, мов жарина
серед мороку і тьми,
кучерява Катерина
ходить-бродить між людьми.

Ані матері, ні батька,
ні родини, ні сім'ї —
жартома звивають «Катька»
люди лагідно її.

— То дарма, що ти нерідна, —
кажуть дівчині діди, —
доля наша неvigідна,
заступися, увійди...

І ввiходить дiвка в хату
і на покуті сiда,
і немовби в небагату
хату входить молода.

Від її ясного слова
мила встане новина,
підє мова-перемова
по селу полум'яна.

Чутка вимріяна зрине,
мов на камені зросла...

Ходить-бродить Катерина
від села і до села...

Прогримить у полі постріл
серед дня або вночі —
німці пурхають під постіль,
мов сполохані сичі.

На шляху горять машини
від зорі і до зорі:
кажуть — то від Катерини
дістається німчурі.

Може й правда, може й вірно,
тільки ж дівчини нема.
Десь вона, напевне, вирне
в іншій області сама.

Молода і кучерява
посміхнеться і майне,

а вночі і там заграва
в полі раптом спалахне.

І гукнуть діди зневинна:
— Отакі тепер діла!..

Ходить-бродить Катерина
від села і до села!..

Недарма по світі слава
не вгаває між людьми —
ніби дівка кучерява
скрізь з'являється з пільми.

Зла ворожого й наруги
не потерпить, не знесе,
і на цілих три округи
німець платить їй за все.

Певне то не тільки чутка
і, на гріх не до лиця,
парубочі б'ються хутко,
кров хвилюючи, серця.

І горить, немов жарина,
саяво зоряне з пільми —
кучерява Катерина
ходить-бродить між людьми.

МАТИ

Підлітає земля за розривами мін,
і мішається чорне і синє й зелене.

І, немов кладучи обережний уклін,
до землі пригинаються злякані клени.

Ніби струни під пальцями гнівних музик,
так здригаються промені на небосхилі.

Небо стогне, як дзвін, у якому язик
розгойдався і більше спинитись не в силі.

Але наша турбота: не гнись, не проси,
у бою не принижуйся в розпалі скрути.

Це дорога, якої тобі не минути —
шлях боїв і звитяги на довгі часи.

І нехай над тобою гримить і гуркоче
не одна і не дві, і не десять смертей, —
так, як лев перед сонцем розплющує очі,
перед смертю солдат не примружить очей.

Ми не звикли в дорозі тяжкій спочивати:
ще війні не кінець, а скінчиться — коли?
Недаремно хоробрі й веселі солдати
нашим воїнам юним батьками були!

Та не жаль нам себе і дарма, що негода —
тільки б їхній вогонь в нас ніколи не згас!..
В рокову нам хвилину лиш матері шкода,
що стоїть на шляху, проводжаючи нас.

Їй замолоду — ні, не судилося щастя,
а на старості теж — розставання й плачі.
Тільки й радості їй, що примариться й
здасться
чи присниться сподівана зустріч вночі.

Та далеко-далеко пішли ми від неї,
і так само, як батько, в щоденних боях
ми чекаємо щастя від віри своєї,
в наш задимлений дім пам'ятаючи шлях.

І не знає стара, що лиш сонце заблима, —
наших воль джерелом володіє вона;
що завжди майорить, ніби птиця незрима,
у безкрайній блакиті її сивина;

що в краях, де гримлять наші битви
залізні,

ів туману являючись в димні міста,
лиш її зустрічають нас очі безслізні
і знайомі з дитинства суворі уста.

Мамо, матінко рідна! Засмучена нене!
Ти — як зірка: у кожного в світі одна.
У боях і на мить не відступить від мене
твій замислений образ, твоя сивина...

Скоро, скоро засяє нам радісне небо,
вже дорога нам іскриться сяйвом мети—
і жінки наші будуть щасливіш від тебе,
бо за них одиноко відплакала ти.

Травень, 1943. Ржава

РАДЯНСЬКІ АВТОМАТНИКИ

Неначе слухаючи спів
чи крик сполоханої птиці,
він обережно в глиб лісів
іде по висніженій глиці.

Він припадає до землі,
на мить поєднуючись з нею,
і кулі свищують і вдалі
сніжок здіймають над землею.

З розльотом серць і мислі в лад
січе радянський автомат,
збиває сніг
свинцю розбіг,
за мить повторений стократ.

І все нові, і все нові,
у власній тонучи крові,

додолу падають чужинці,
зеленошкурі, неживі.

В морозну ніч, в зимову пору
хто мчить, як ластівка згори,
ліси минаючи й бори,
з гори злітаючи на гору?

Це він — кому наказ дала
країна бути на сторожі, —
на лижах рівних, як стріла,
в ряди вривається ворожі.

З розльотом серць і мислі в лад
січе радянський автомат,
збиває сніг
свинцю розбіг,
за мить повторений стократ.

Він не шкодує власних сил,
і в найудалішу хвилину —
як треба — він заходить в тил,
щоб бити ворогові в спину.

Або лихого втікача
у тонковитканій шинелі
він в лоб хоробро зустріча
і в груди ситі та дебели.

З розльотом серць і мислі в лад
січе радянський автомат,
збиває сніг
свинцю розбіг,
за мить повторений стократ.

І врозтіч, врозбіг звідусіль
з принишклих сіл і голих піль
летять недобитки ворожі,
вогнем сполохані, як міль.

Його терзають зуби вовчі —
мій рідний край, мій тихий дім.
Ну, що ж, вставай! Ну, що ж,
ходім!
Священна зненависть не змовче!

За рідну кров, за ріки сліз
забудь слова жалю й зневіри:
священна помста — наш девіз.
Вперед! Нема нам ліку й міри.

З розльотом серць і мислі в лад
січе радянський автомат,
збиває сніг
свинцю розбіг,
за мить повторений стократ.

Це кожен брат, це кожен син
моїх полів, моїх долин
встає як стій
на мужній бій
за край,
за честь,
за прапор свій!

Грудень, 1941. Воронеж

ДІВЧИНА НА ШЛЯХУ

Стоїть на перехресті в літню спеку
струнке дівча з запиленим лицем —
змахне воно проворно прапорцем,
до фронту путь укаже недалеку;
машина рипне враз на тормозах, —
воно підійде струнко і по формі,
накаже строго підкорятись нормі
і затамує посмішку в очах.

І, козирнувши вправно на прощання,
лукаво посміхнеться і моргне —
мовляв, ліворуч твій колгосп
«Єднання»,
а з боку — там село Полум'яне.

І хлопець включить швидкість неохоче,
ледь-ледь натисне пальцями на газ
і вигляне з кабіни: чи не схоче
дівча віддати ще який наказ?

Але вона вже іншого навчає,
до фронту шлях показує йому,
або, якщо на небі зір немає, —
ліхтар запалить і посвітить в тьму.

Я теж не раз спинявся при дорозі
після шляху тяжкого мимохить,
щоб напрямом спитати і по змозі
стояти струнко, як вона стоїть...
І далі йшов і ніс її пораду,
чи посмішку, чи докір, чи наказ,
і після того згадував не раз
і заздрив їй, що має дивну владу.

Мені б отак стояти на шляху
і ліхтарем світити в ніч лиху,
на перехресті біля повороту
стрічати артилерію й піхоту,
стискати прапор в стомленій руці,
не сходячи з запиленого посту;
якщо з дороги зіб'ються бійці, —
дорогу їм указувати просту;
гірський потік перетинає путь, —
виводити їх повагом до мосту,
через який безпечно люди йдуть!

А ніч настане чорна і густа, —
ясний огонь запалювати в полі,

освітлювати напрямок в міста
усім, що стали стомлені та кволі.
Або привітно посміхатись тим,
хто по путі, не зваживши на спеку,
сміється також сміхом молодим,
бо добре знає путь свою далеку
і мчить по ній у куряву, як в дим,
летить, летить, не гаючи ні миті,
вночі і вдень скорочуючи путь
у рідний край, куди його зовуть
знайомі села, цвітом оповиті!

1944

як пізніш, коли бій лиш на мить одгримів
і пісні озивалися стиха,
командир йому золото щире надів,
що тепер врятувало від лиха...

І сьогодні поля пламеніли в диму,
і камінні здіймалися брили,
і найтяжче було — відірватись йому
від землі, що його боронила.

Та во ім'я життя, що розквітне колись,
проти смерті поставши і крові,
він підвівся, і лави за ним підвелись,
до останнього бою готові!

1945

БАЛАДА ПРО БАЯНІСТА

Хлопець був у селі — Коломийченко, всяк
його знає:

як ударить «Катюшу»,—вмирають
дівчата за ним!

Німець в дім увійшов, і з тих пір баяніста
немає, —
тиша мертва в селі, а над тишею—дим.

Ні куди він пішов, ні за віщо взяли, —
не сказали.

Двері навстіж розкрито. Сірко на току
неживий.

Тільки й пам'яті людям, що хлопця
Петром називали,
що дівчата любили, що був молодий.

Ходить чутка така, ніби хлопець
приходить щоночі,

ніби вирізав варту і старості хату спалив,
нібито недаремне серця тріпотіли дівочі,
коли гримало в полі, аж відгомін плів.

Кажуть, нібито він, тільки смеркне,
з'являється в полі,
і з нічними вітрами обходить село
навкруги,
і по саду блукає, де липи шумлять і тополі,
де Дніпро неприборканий б'є в береги.

Сплять натомаєні люди — діди, молодиці
та діти,
сплять спокійні дівчата, і любі їм
видяться сни.

Тільки німець не спить, і нікуди йому не
подіти
хвилювання й тривогу, що йде з глибини!

Ходить стомлена варта і власних
лякається кроків,
сумно гавкають пси, і сполохані в'ються
сичі,
вітер виє й гуде як тому уже тисячі років,
низько хиляться верби, в ярах стоячи...

А на ранок зі Сходу в село заступає
піхота,

б'ють гармати округ і, на весь піднімаючись
зріст,
у знайоме село, у звуглілі та чорні ворота
Коломийченко входить. Петро. Гармоніст.

Він стоїть серед двору, — закурений дім
дотліває,
обгорілі тополі довкола стоять, як мерці...
Люди сходяться тихо — лиш матері з
ними немає...
Сум у хлопця — в очах і сльоза —
на щоці.

І тоді йому друзі підносять нового баяна,
люди важко мовчать, і в очах у них теж
каламуть...

Вдаль відходить «Катюша»...

Дорога колишеться п'яна...

На задимлений Захід колони ідуть.

СОЛДАТСЬКА МРІЯ

Солдат не думає про смерть,
коли встає на бій.

Здіймає землю шкереберть
залізний буревій,

гармати гавкають, як пси,
надходить смертна мить,
а він співає про ліси
і дивиться в блакить...

Хтось може б вилаяв: — Чудак,
мовчи собі та диш!
Якого біса в полі так,
співаючи, лежиш?!

Він зна, що смерті меж нема,
і лиш прийшла біда, —
вона солдатіві сама
про себе нагада.

Гримить і падає з небес,
летить і рве з землі,
гармата гавкає, мов пес,
і кулі — як джмелі;

пашить вогонь і душить мла —
лютують вороги...

Тут тільки тиші і тепла
бракує навкруги!

І мріє він про батьків дім,
про яблуню в саду,
і про засмучену за ним —
красуню молоду.

І чує він дівочий спів,
немов — кінець зими...
І все, чого б він не схотів,
збувається в умі.

Стоїть хатина край ріки
(яка — він знає сам),
виносить дівка рушники
і подає сватам...

Вона вклоняється йому
низенько до землі:

— А де ж це, любий, ти? Чому
нема тебе в селі?!

— Нема, красуне, бо не час! —
солдат відповіда, —
ти бачиш: німець б'є по нас,
як влучить — то біда!

І він встає, і він біжить
по луках та лісах,
і посміхається блакить
до нього в небесах;

і він встає, немов гроза,
і автомат — в руці,
і ніби дівчини сльоза
у нього на щоці;

і він встає і поспіша
мерщій, мерщій вперед!
Немовби дівчини душа
п'янить його, як мед...

Вгорі зоря не погаса,
внизу — вогонь і дим,
грозові рідні небеса
ідуть слідом за ним.

Нап'ється горя ворог вщерть:
хвилина дорога!

Солдат не думає про смерть:
він смерть перемага.

1944

ПІСНЯ ПРО ТРЬОХ І ОДНУ

Змагалися хлопці відважно в бою
за рідну вітчизну свою.

І з кожним набоем пославши прокльон,
у наступ пішов батальйон.

Пішов і розтанув, як вітер в імлі,
лиш трьох піхотинців лишив на землі —
Івана Підкову, Петра Калиту
та Хмару, що носить медаль золоту.

І в полі лежали вони горілиць
і слухали посвисти птиць,
і рідного краю перейдена грань
багато їм слала вітань.

Та з лісу дівчатко до них приповзло,
і рани обмило, й забрало в село
Івана Підкову, Петра Калиту
та Хмару, що носить медаль золоту.

І нині лежать вони в світлі й теплі,
дівчатко ж — сидить на землі,
привітне, як сміх, і близьке, як рідня,
листи їм читає щодня.

Їм пише братва з рубежів оборон,
що хлопців в боях не забув батальйон —
Івана Підкову, Петра Калиту
та Хмару, що носить медаль золоту.

Зведуться стіною відважні бійці
і, стиснувши зброю в руці,
у наступ ітимуть в далекі краї
під стягом червоним своїм.

І всі вони, всі пам'ятатимуть сміх,
що тихо дзвенів, надихаючи їх —
Івана Підкову, Петра Калиту
та Хмару, що носить медаль золоту.

КОМІСАР

Він стоїть у відкритому полі,
де співають сумні вітерці,
то зіпершись на стовбур тополі
і тримаючи гілку в руці,
то приклавши до смуглої скроні
і немов затуливши чоло,
козирок золотої долоні,
щоб проміння очей не пекло.

Він давно своїх друзів чекає.
Вже призначений час проминув,
а Петра Кошового немає
і Степан Горовий не вернув.
Чи забили шуміки ворожі,
чи обсіли, полонячи їх?
І стоїть він тепер на сторожі
почуттів, як здобутків своїх.

Скоро, скоро дванадцять ударе
з перебоями серця не в лад.
Зустрічай соколів, комісаре, —
ось вони повертають назад.
Ось один випливає на обрій,
ген—і другий з-за хмари плыве...
Хто не хилиться в битві хоробрій,
той довічно для бою живе!

Тільки посмішка — мов позолота,
осяває обличчя йому,
ніби сам він так само з польота
не вернувся годину тому;
ніби сам він, пілотам на подив,
зі струнких вириваючись лав,
на жорстокий двобій не виходив
і на поле своє не вертав.

Чим він був для бійців своїх завше,
для синів та онуків своїх?

По три дні і три ночі не спавши,
він учив, надихаючи їх.

Він їм словом запалював очі,
і, ясний осягаючи світ,
його мислі живі і пророчі
вони брали в далекий політ.

І яка б їх біда не стрічала
в бистроті піднебесних погонь, —

їх надійніш сталюого забрала
заступав комісарів огонь.
І якого б підступного звіра
кулемет не загрожував їм, —
комісарова воля і віра
заступала їх сьйвом своїм.

...Опускаються крила полого,
тільки пил постає золотий...
За швидким літаком Горового
на посадку іде Кошовий...
Їх стріча комісар серед поля,
обійнятий димком голубим,
і шумить, і тріпоче тополя,
як високе знамено над ним.

1941

БАЛАДА ПРО СПАЛЕНИЙ ТАНК

Висока могила стоїть в сталінградських
степах —
холодні вітри споконвіку співають круг неї,
поля пропливають без краю в прозорих очах,
стежки барвінкові ведуть до могили тієї.

Там тирса шумить і шепоче осінній ковил,
пожовклий бур'ян під вітрами стояти не в
силі,
і важко на землю лягає густий небосхил,
і хмари на небі клекочуть, як збурені
хвилі.

І, мов виглядаючи дальніх майбутніх
століть,
ясної весни і легкої прийдешньої сині,
опалений танк на високій могилі стоїть,
в чеканні завмерши на голій і гострій
вершині.

Пробито навиліт зі сталі одлиту броню,
в боях загартовану башту похилено долу,
і, ніби в чеканні ворожого злого вогню,
гармату націлено в збурену даль
видноколу.

До нього з дороги звертають старі та
малі —
поглянути тільки чи в сутінку трохи
спочити...

— Цей, — кажуть, — служив як солдат
своїй рідній землі,
цей бив напролом, лиш у подвигу мріючи
жити!

Я знав тих танкістів так само, як знаю
себе,
я горде життя пізнаю в їхній гордій
кінчині
і сяйво в очах—як прийдешня весна—
голубе,
і в душах стривожених—злети надій
соколині.

Частенько ми з ними стрічалися в сніжних
полях,
щоб мовити слово чи друзів старих
пригадати,

І ріки й моря гомонять:—Не спиняйся, іди!
Минуле й майбутнє очей з тебе пильних
не зводить,
і ноги твої набрякають свинцем від ходи,
і щастя назустріч, немов наречена,
виходить.

Та ворог січе, притискає тебе до землі,
і рота з землею, здавалося б, злитися
ладна,
і мовчки лежиш ти під смертю, мов сніп
на ріллі,
хоч вабить і кличе мета твоя мила й
принадна.

І раптом попереду танк виростає з
пільми —
він рве під собою зморожений ґрунт
ланцюгами
і, здершись на гору, якої боялися ми,
мов заклик живий, на могилі встає перед
нами.

І огненне пекло, що мусило знищити нас,
як блискавка, падає тяжко і гнівню
на нього,

і зводимось всі ми, і поки ще місяць
не згас
на Захід ідем неухильно, нестримно і
строго.

...Червоне багаття в ту ніч осявало нам
світ.
Чи зможеш ти, друже, забути той відблиск
кривавий —
рудих язиків над полями нерівний політ
і чорного диму над обрієм похід
стоглавий?

То в тьмі догорав на могилі поранений
танк.
Навіки, навіки нам чорний той дим
пам'ятати,
і в наступі завтра, і в гromі майбутніх
атак
легенду про нього складатимуть вдячні
солдати.

Солдати, солдати!.. Тверді і жагучі
серця!
В них місця немає жалям і тривогам
невчасним!

Та в пам'яті вічно могила стоятиме ця
і танк на могилі, як пам'ятник подвигам
власним.

Хай чисті і юні у розквіті розуму й сил,
у світлому сяйві, у блиску мети золотої
ніколи, ніколи святих не забудуть могил—
в боях непоборені в них спочивають герої.

Провісники щастя були вони в битвах
лихих,
і ви, кому суджено щастю людському
радіти,
у поле щодня поклоняйтесь приходьте до
них,
як славним батькам поклоняються з
вдячністю діти.

1945

СПОГАД

Ні, я не скаржуся! Я скрізь бував

щасливим.

Назустріч ідучи густим осіннім зливам,
не спочиваючи ні вдень, ані вночі,
Я долю сам свою виносив на плечі.

Без краю, без кінця тяглись мої дороги —
їх звично міряли тяжкі набряклі ноги,
повз ниву спалену, повз море крові й сліз
на захід огняний мене неспокій ніс.

Бувало—дума лиш до зір нічних говорить,
немов з поплічником, іду я з нею поряд!
Не зупиняючись, промчитьсяя грузовик...
Щаслива путь йому!.. Я не серджусь,
я звик.

Що, крім сподіванки, було мені потрібно?
Під тьмяним місяцем шляхи тріпочуть
срібно...

Слова до пісеньки зложив я мимохіть
давно забутої, давно вже не моєї...

О, любий спогаде про мить пори тієї,
любові першої на серці вічний шрам —
ти й нині ятришся,

ти й нині тлієш там,
ти й зараз, будячи минуле і забуте,
ще в силі воїна і месника натхнути...
І в степ засніжений, і в поле голубе
іде він, поночі шукаючи тебе,
іде він, мріючи про тебе, як про щастя,
якому, певне, збутися удасться,
яке і в спогаді таємному бринить,
юнацький світ йому вертаючи на мить.

1944

ДОРОГА НА ЛЬВІВ

Біля древнього Львову
по дорозі на Стрий
рветься знову і знову
за набоєм набій —

крізь струєні хмари
непроглядних димів
справедливої кари
піднімається гнів!

Тут ми перший зустріли
несподіваний бій,
тут ми ворога били,
край боронячи свій,

тут ми вперше прощали
друзів милих своїх,
тут могили копали,
залишаючи їх!

Сходив Янів димами,
тихо Яворів тлів,
простягався за нами
шлях вогню і димів,

та біда нам і горе
не сліпили очей —
ми виходили в море
партизанських ночей!

По звичаю старому,
друзі, пісню складемо,
ми про шлях, по якому
неухильно ідемо,

про турботу безсонну
і про того, хто вів
по дорозі від Дону
на Тернопіль і Львів!

Тут, ховаючи милих
побратимів своїх,
ми клялись на могилах,
що не зрадимо їх,

що крізь далі криваві
в сьйві радісних зір

ми повернемо́сь в славі
до Карпатських узгір'!

...Рветься знову і знову
за снарядом снаряд,
мов стіна, біля Львову
стали армії в ряд;

і, лишаючи здобич,
ніби злодій нічний,
ворог палить Дрогобич,
Коломию і Стрий.

1944

С О Н

Сплять покотом бійці. Важкий їм випав
сьогодні день,

важкий, нерівний бій,
і кожен з них до дна своєю баклагу випив,
і втому теж до дна

допив, немов напій.

Чотири рази йшов на них в атаку ворог,
неначе звір з нори, вилазив танк не раз,
і чули смертний гул бійці в його моторах,
та з місця не зійшли,

бо був такий наказ.

Тепер не будять їх ні близькосяжні гули,
ні ті, що там не сплять в цю ніч глуху,
ні ті, що вічним сном в минулу ніч поснули
і більш уже не встануть на шляху.

Що мариться вві сні, що видиться їм нині:
минуле в тумані, майбутнє в ясності?

Чи дотик теплих рук, чи очі світлосині,
чи кучері дітей багряно-золоті?

Ні, сні не будять їх. Минуле—вже позаду.
Майбутнє ж в далині: звоюй його, візьми,
здобудь його—піді, немов ясну принаду,
і кров'ю ороси, і потом, і слізьми.

І тільки ця земля,

зболіла рідна хата,

і зойк чужих жінок,

і плач чужих дітей —

вони розбудять знов на смертний бій

солдата

і гнівом знов наляють

блакитний блиск очей.

Хай сплять бійці тепер, загорнуті в шинелі,
нехай шумлять над вирвами дуби,
їх ранком віщий знак,

їх ранком клич з постелі

зведе, щоб знов без сну

їм битись три доби,

щоб знати лиш про бій,

щоб жити, чи вмирати,

та з місця не зійти, якщо велить наказ.

— Сніть, спіть, солдати! Вам недовго спати,
Вітчизна кличе!

Час розбудить вас.

ПОШТАР

Всю ніч напроліт через голови били
гармати,
снаряди, мов свердла, гвинтами в повітря
врізались.

За нами розриви під зорні підводились
шати,
здіймаючи землю і дикий зчиняючи галас.

В сирому окопі лежав я до ранку, не
спавши,
зливаючись з ніччю при кожному свисті
снаряду,
і мислі, мов ниті, снувались в мені, і, як
завше,
нечутно з'явившись, приносила тиша
розраду.

А ранком — лиш сонце звелось в
кривавому світлі.

якийсь невимовний в душі відчуваючи
поштовх,
плазуючи полем, в сади я подався
розквіті,
назад до оселі — в намет дивізійної пошти.

В розбитім наметі поштар наш лежав
одиноко,
і в кров його теплу омочена пошта
остання —
маленькі пакунки, газети минулого року,
блакитні конверти, неначе далекі вітання...

Так от вона в чому звичайна солдатська
причина!

А всі ми чекали, що прийде, як завше,
і нині,
в далекі окопи маленький білявий хлопчина,
виймаючи з торби конверти рожеві та сині.

А всі ми чекали... Неначе у бистрій ході він,
у посміщці любій, в самому своєму приході
таїв недосяжність рожевих та милих
сподівань,
які нам тепер нетерпляче викохувать годі.

Ну, що ж! Може, інший щасливіш служити
зуміє,

і в смертний куток наш пройти йому завтра
удасться,
і ти в ньому крила здобудеш, солодка надіє,
далека подруго солдатського, пізнього
щастя.
І так, як учора, ми будемо знов виглядати
листівки від сина чи, може, листа від
старої,
і руки набряклі до нього простягнуть
солдати,
невиспані очі на мить відірвавши від
зброї...

1943

П Е Р Е Д Б О Є М

Ми копали окоп перед боєм в широкому
полі.
Рожевів небосхил. Від ударів тремтіла
земля.

Десь палало село,
і пожарище на видноколі
майоріло, як ватра,
і рвалося в небо здаля.

І коли, ніби краплі, опали останні хвилини,
пережиті не вперше,
знайомі й відчуті стократ,
на глибокому дні
відкопали ми череп людини
і по дірці на лобі пізнали, що то був
солдат.

Він лежав серед купи іржавих, зелених
патронів,

невідступний боєць,
він в нерівній поліг боротьбі.

У сімнадцятім, певне,
він звіра від дому відгонив,
у шоломі з зорею
він слави шукав не собі.

Як скінчив він життя —
чи останній патрон розстрілявши
і беззбройно та чесно зустрівши ворожий
удар,
чи останнім патроном
життя своє гордо ввірвавши,
коли дім уже тлів, піднімаючись димом
до хмар?

Ні події, ні час не потьмарили світлої
слави,
з-під землі вона встала і в наші серця
увійшла,
і, умерлий давно,
в наші рівні і стомлені лави
в цю хвилину ставав він,
щоб знову вершити діла.

...Ми почули команду. Атака.
Та в гордім спокої

ми застигли на мить, хоч летів уже світ
шкереберть,

і сказали собі ми:

— Умерти б і нам від такої
життєдайної смерті,
якщо нам судилася смерть!

1943

* * *

Не сумуйте, дівчата, ми тут не розлюбимо
вас,
не забудемо, ні, не розучимось вас
цілувати.
Прийде люба хвилина, ударить сподіваний
час,
і потомлених коней накаже комбриг
розсідлати...

Пригадаються кожному дальні, сухі
кураї —
як в отруйних димах, де цвіла наша
молодість срібна,
тільки люті від нас, тільки зла вимагали
бої,
тільки зненависть наша
була нам, як зброя, потрібна.

Ми жбурляли її в божевільні полки
ворогів,
і крушила вона їх і лютим вогнем
спопеляла.

А пізніш — після бою, мов зерно з
родючих полів,
ми збирали її, щоб в серцях вона знову
буяла.

Лиш любов наростала, як в соти нанесений
мед,
нерозтрачена множилась в тихих
солдатових грудях,
відбираючи спокій, вела і вела нас
вперед,
мов печаль, затамована і непомітна
на людях.

Як улюблений плід, ми під серцем її
пронесли.
Не сумуйте, дівчата! — Жива вона в нас,
не померла.
Ви її ще відчуєте, щедру й гарячу, коли
ми в потерті брезенти гарматні загорнемо
жерла —
і повернемо знову суворі й змужнілі до
вас,

щоб чуттям затамованим волю заслужену
дати,

щоб сказали ви нам:

— У серцях ваших племінь не згас!
Так не любить ніхто, як опалені боєм
солдати!

Квітень, 1945. Відень

ПАМ'ЯТІ ГАЛІ

Рядочки сумної балади цієї
ніколи, ніколи не дійдуть до неї...
Лежить вона в полі, розкинувши руки,
на вітрі коса пламеніє густа,
і ніби від радості, а не від муки
ледь-ледь посміхаються білі уста.

За слово єдине їй рай обіцяли,
«До матері пустимо, Галю»,—казали,
а потім, коли подали гаманець,
маленькою ніжкою тупнула двічі,
поблідла і плюнула німцеві в вічі,
«Ні слова!» — гукнула — і справі
кінець.

Спочатку пекли її білим залізом,
по спині гатили курносим обрізом,
поставили босу на лютий мороз

у тіло багнет заганяли, як жало,
а потім убили, коли вже не стало
в припасі у них катувань і погроз.

Убили й покинули в полі німому —
ніколи не вернеться Галя додому,
сльози не уронить на груди старій;
лиш вітер їй мертві студитиме груди,
і мовчки схилатимуть голови люди,
повільно повз неї проходячи в бій.

Червень, 1944

* * *

Чекали двох, а повернув один
в краї знайомі.

— Чому ж ти сам?

А де ж молодший син? —
спитали в домі.

Схилив чоло, замислився на мить,
сказати не в силі...

— У чистім полі хлопець наш лежить
в своїй могилі.

Коли стояв над краєм нашим дзвін
чужої сталі,

«Не відійду,—Вітчизні клявся він,—
ні кроку далі!»

Він щире слово вірності зберіг,
як слави прояв,

і хоч в бою жорстокому поліг,
та дім відстояв.

Помстились ми за кров його рясну
ворожим зграям;
підвівся прапор в бѣзгомінъ ясну
над рідним краєм.

Зліта, мов слави нашої девіз,
все вище, вище,
бо в ньому крові нашої і сліз
краплина віща.

1942

В БЕРЛІНІ

Ні, я не був тоді жорстоким,
не був лихим,
коли пройшов залізним кроком
крізь пил і дим,
коли я ніс жорстоку кару,
а не любов,
і справедливого пожару
огонь і кров!

Недобрий жар в мені — я знаю —
в той день палав,
бо я свого сумного краю
не забував;
бо пам'ятав я кожен подих
нежatih нив
і дим на темних небозводах,
які любив!

О, як здіймався над землею
вогню язик!

Як дико зводився над нею
жіночий крик!

Як, затаївши біль і горе,
мій небосхил
дивився жалісно на море
німих могил!..

Я б сам себе прокляв навіки,
ганьби не зніс,
коли б забув про крові ріки
і море сліз,
коли б забув я постріл кожний
у юний світ,
що мертвих кинути спроможний
в холодний піт.

То хай живе грізна розплата,
свята, як суд! —

Колись Німеччина проклята
стояла тут!

Вона сміялася й раділа
в ту мить, коли
ми за життя святого діла
на смерть ішли!

Травень, 1945. Берлін

ПОЛОНЕНІ

Ідуть через сині Судети
на північ, на захід і схід
стрільці, гренадери, кадети —
обдертий німецький послід:
нема ні харчів, ані рому,
ні танків нема, ні гармат,
ні щедрих дарунків додому
з-за синіх далеких Карпат.

Ідуть вони рівні в усьому —
в неславі своїй і в ганьбі,
усі, хто збирався додому
Москву принести на собі.
Набряклі потупивши очі,
ідуть вони зовсім не в лад
під небом німецької ночі,
по темних путях автострад.

Услід проклинають їх діти,
і потай жінки їх кленуть,
і нікуди сором подіти,
в ганебну ступаючи путь.
Крізь землю б мерщій
провалитись, —

та в камінь закута земля,
в обличчя б жінкам не
дивитись, —

та світяться гнівом здаля!

З розбійника зірвано маску,
розбито його, і в бою
брехливу розвіяно казку
про силу незламну твою.
В Берлін не увійде піхота
в підкованих буцах своїх —
старі Бранденбурзькі ворота
відкрито тепер не для них!
Там інші співають солдати,
святкуючи радісну мить,
і музика гніву ї розплати
під сірим рейхстагом гримить.

Ніхто співчуттям не зігріє
твоїх спопелілих надій —
дітей божевільної мрії,
що йшли на крадіж і розбій.

Гармати свої й кулемети
лишивши на полі війни,
ідуть через сині Судети
на схід і на захід вони.

Травень, 1945. Берлін

МИ ПРОЙШЛИ ПО ЗЕМЛІ...

Ми пройшли по землі, зневажаючи рани і
втому,
не тамуючи болю в облозі осінньої мли,
і жіночі плачі нас не кликали швидше
додому, —
в переможні бої нас приглушені зойки
вели.

Простягали до нас свої руки країни й
народи,
і з надією зорі дивилися з димних небес,
та творили ми подвиги, ні, не ждучи
нагороди,
виступали на смерть, не чекаючи див і
чудес.

І стіни не було, що зуміла б нам шлях
перетяти,

і гори, що спинити могла б нас на полі
війни,
бо країни своєї
і Сталіна вірні солдати,
і своїх матерів ми завжди непоборні сини!

Обновилася тричі на соснах опалених
глиця,
і вчетверте свій одяг змінили дуби молоді,
і зоря не одна в небесах перестала
іскриться,
і не раз уже танув пробуджений лід
на воді...

Тільки ми, мов стовпи, що розколену
землю тримали,
неухильно й незмінно стояли на дужих
ногах.

Зацвітали сади і плоди восени опадали,
і важкими снігами зима нам заносила
шлях...

І минали роки, і старіла, і сивіла мати,
та майбутнє нас кликало, а не туман
давнини,
бо країни своєї
і Сталіна вірні солдати,

і своїх матерів ми завжди непоборні сини!

Хто вітчизни своєї суворий наказ
пам'ятає,
хто простягнених рук сподівання німе
зрозумів,
той пізнав, як у серці невичерпна сила
скипає,
і схвильована кров, ніби хвиля, гримить
з берегів.

І нема йому меж, і нема його силі зупину,
і крізь воду й огонь він безстрашно готовий
пройти,
зустрічаючи мить торжества, чи біди, чи
загину,
ради чистих надій, що душі його звірила ти.

Ми навчилися подвигом скрізь тобі
відповідати,
наша земле велика, колиско ясної весни,
бо країни своєї
і Сталіна вірні солдати,
і своїх матерів ми завжди непоборні сини!

Ще не скінчено бій, ще живе в наших
душах тривога,

ще неспокій старий нас бентежить і
будить вночі,
ще нам видяться сни, і гукає з них даль
і дорога,
і курличуть, і кличуть вгорі журавлині
ключі.

Що минуло, — прощай! Що ми завтра
зустрінемо, — здрастуй!
Ми уміємо правді дивитись хоробро в лице,
і за волю і людство ми йшли не
спиняючись в наступ,
і країни й народи співали нам славу за це.

Що зотліло в огні, — ми зуміємо з праху
підняти
і засіяти щастям пусті здичавілі лани,
бо країни своєї
і Сталіна вірні солдати,
і своїх матерів ми завжди непоборні сини!

Квітень, 1946. Київ

За все, за все я відповідь несу —
за цих небес піднесену красу,
за ці похмурі тіняві бори
і за хмарок рожеві табори!
Встає на небі лагідна зоря,
хлюпочуть в берег збурені моря,
цвітуть в полях п'яніючи сади —
вони на мене дивляться завжди.
Не докір, ні, горить у них в очах,—
надія сяє, світячи в ночах,
вона встає, неначе день новий,
і через це — я вічний вартовий!

Хай навіть ніч потьмарить небеса,
нехай борів осиплеться краса,
хай цвіт зів'яне в тихому саду, —
як вартовий, я з місця не зійду!
За цю блакить я кров свою пролив,

я ці сади в дитинстві садовив,
я сам творив красу своїх полів —
бо зерно сіяв, зерно, а не гнів!
І б'ють куранти в сивій давнині,
і йдуть роки, клекочучи в мені,
та постає над полем — буревій
і через це — я вічний вартовий!

Багато серць в одне зі мною б'є,
стосот бажань вривається в мое,
сто голосів зливається і мов
в мені свій спів повторюючи знов.
І хай зове змертвіла давнина, —
до мене клич глухий не долина,
лиш бій часу в ушах моїх живе,
що кличе в Завтра горде і нове.
Уже зоріє даль його ясна,
обличчя сяє юне, як весна, —
за нього ми ішли на смертний бій,
і через те — я вічний вартовий!

Ще стане сил на сотні літ і зим
своїх здобутків бути вартовим!
Уже на скронях сяє сивина,
та пам'ять є — не зраджує вона.
І в ній вогнем вкарбовано навик
незбутих діл безкрайній перелік,

МЕЛІТОПОЛЬ

Я пам'ятаю німця на суді —
на лобі пасма довгі та руді,
маленькі очі бляклі, як вода,
а як, було, зустрінешся — біда!

Колись розправу люту він чинив,
він Мелітополь вішав і палив,
він відбирав дітей від матерів
і кидав в дім, що поночі горів.

І слухав я глухі його слова,
дивився в муть, що очі залива,
і голос цей, неначе в тумані,
далекий спогад збуджував в мені.

Я тихий зойк в хвилину ту згадав,
і зір, який туман заволікав,
і тихий плач в кімнаті за вікном,
і свічку над неструганим столом.

Ми в Мелітополь пізно увійшли —
пожежі тьмяно блимали з імли,
і вітер бив, і корчив, і боров
дахи вогнем опалених будов.

Позаду шлях наш огняний проліг,
а скільки ще попереду доріг!
І сіли ми спочити на часок
на теплий мелітопольський пісок.

І отоді почули ми: з вікна
жіночий плач і стогін долина,
і встали всі, бо люди ми свої —
і наше діло — втішити її.

І увійшли ми оден за одним,
і вогник ми побачили крізь дим
і три труни маленькі на столі,
і в кожній ручки схрещено малі.

І нам назустріч мати підвелась —
вона в диму нам привидом здалась —
і мовила, не звівши голови:
— А батько десь воює, як і ви...

Частенько потім снилося мені
південне місто в райдужному сні,

пахучим медом сповнені сади —
ріка Молочна котиться туди.

І скільки б я той край не уявляв, —
в уяві стіл неструганий стояв,
і три труни в диму, як у воді,
і кат рудий на правому суді!

1946

СОЛДАТ

Йому плече намуляла рушниця —
не мало з боєм пройдено доріг!
Та дальній шлях все знову й знову
сниться
з тих пір, як він на фронті переміг.

Не те, що хлопець марить чи жаліє,
чи про минуле мріє звіддалік, —
він просто в ліжку спати не уміє,
бо від м'якої постелі одвик.

І, як колись бувало, по тривозі,
він серед ночі зводиться мерщій,
немовби вже шикуються на розі,
щоб до світанку вирушити в бій.

Але на темній вулиці — нікого,
біля гармат не ждуть товариші.

І ледве-ледве міниться дорога,
тривожний спогад будячи в душі.

І він стоїть хвилину, мов камінний,
немовби все звикаючи до тьми
аж поки, в небо зводячись, руїни
не стиснуть обгорілими кістями.

Він пізнає ці контури потворні...
Війна минула довгий рік тому!
І цілий світ, як ці руїни чорні,
в тяжку лишився спадщину йому.

То значить — в бій! Чекає знову
наступ.

Дарма що темінь — можна й уночі.
І в чорних сінях він знаходить заступ,
і гомілка сокира — на плечі.

І в тишині видзвонює лопата
і зводить стіни райдужних світів,
немов окоп, що вічного солдата
для інших зберігатиме боїв.

Травень, 1946

чи внизу, —

він скло вставляє,

і в очах старечих

тепло

і ласка

сяє щоразу.

Він любить дім, щоб в ньому радість

квітла;

він метром

точно

виміряє скло,

черкне алмазом,

гляне проти світла,

гвіздком наживить

і — як там було!

І сяє дім,

і сяє вся округа,

немов душа співаючи цвіте,

і майстра люди дякують, як друга,

за чисте скло,

за світло золоте.

...Вікно без шибки — як душа без пісні,

але в душі без пісні

ще темніші!

Ввійди, співцю,

словами в серце бризни

і освіти,
    щоб грало голосніш!
Дай досягнути враз
    і степ,
        і море,
і цілий світ,
    немов один акорд...
Але гляди, —
    щоб скло було прозоре
і щоб була робота —
        вищий сорт!

1946

НАЩАДКОВІ

Колись, можливо, в тихій книгозбірні
якийсь вельмидопитливий юнак,
запитання вирішуючи спірні,
мій томик візьме в руки й скаже так:

«Коли він жив, поет оцей,—я знаю,
хоч імені його не розберу,—
він сином був свого ясного краю,
і гнів властивий був його перу!»

Ну, що ж, нащадку!—дякую й на тому,
Ім'я невтомні витерли часи,
та донесли нещадність,—а не втому,
і їй ти, певне, шану віддаси.

Не в тишині, не в затишку кімнати
я той огонь схвильований здобув —
мене біда навчила воювати
і смерть братів, якій я свідком був.

Жив я в роки того часу тяжкого,
коли повстав на волю і на труд
нещадний звір, який тисячоного
топтав країну сонячних споруд.

Я бачив край свій чорним і зболілим
і рідний дім свій спаленим дотла,
і через це під попелом і пилом
мені любов солодка не була.

І замість пісні ніжної й ясної,
яку співати людям я хотів,
я правий гнів підносив в неспокої
і, як знамено, він полум'янів.

І я дожив до віщої хвилини
і рідний край побачив без ярма.
Нащадку мій! Я знаю — час пролине,
і прийдеш ти, як молодість сама.

З ясним лицем і широкою душею
ти ввійдеш в світ щасливий назавжди —
знайди цю книгу з піснею моєю,
згорни років пилинки
і над нею
спинись, як над живою, і — суди.

Ми чистим серцем світ ясний любили,
в огонь ішли не ради похвали;
нам ці поля і рідні небосхили
миліш від щастя власного були.

І, зазирнувши в світлі їхні далі,
лише для вас врятовані з пільми,
згадай мене — бійця на перевалі,
і ті пісні, і заклики й печалі,
і віщі сни,
якими снили ми!

1943 — 1946

СВІТ СПІВАЄ ВОЖДЯ

Я по землях блукав,
і в морях не знаходив привіту,
і мені б,
і мені б,
і мені б
проспівати про те,
скільки вітру насипано
в зморщені пригорщі світу,
скільки бурі в очах
невгамовного світу
цвіте!

Сотні сонць наді мною
сягало
в найвищі зеніти,
і під кожним,
під кожним,
під кожним

громохким, як грім,
найдзвінкішій любові
про тебе співати й дзвеніти,
наймолодшим пісням
зогріватись диханням твоїм!

І куди б не прийшов,
і куди не схилив би чоло я, —
як же можна не чути,
як дзвінко
і молодо б'є
у натруджені й зморені
груди землі вікової
найдзвінкіше з усіх,
найвеличніше серце твоє!

Ти стоїш — над усім.
І з тобою, товаришу Сталін,
комунізму знамена
країни несуть
до мети.
Вітер літ продуває
світи
до найглибших підвалин,
шторм
важкий, як дредноут,
заходить в найдальші порти.

Скільки дружніх пісень
назбирав я,
проходячи світом!
Скільки теплих мотивів
приніс я сюди
з далнини!
Не змовкаючи зроду,
співати
й гриміти довіку
в наших огненних душах
про Сталіна будуть вони.

Над просторами Ельби,
під хмарами дальнього неба
ми співали про тебе;
ти піснею був
серед нас.

І вантажник приходив,
щоб з нами співати про тебе
і виводити пісню,
як згадку про рідний Ельзас.

Коли він починав,
всі ми тишею пісню стрічали,
ми вбирали мотив
і стривожену музику слів!
Ми були, як стіна.

Перед нами гойдались причали,
і незграбні вантажники
сходились тихо
на спів.

Він співав їм про те,
що матросам іти за тобою;
що борня,
як патруль,
неминуче обходить пости;
що росте комунізм;
що твердішає партія бою;
що ростив її — Ленін,
а нині
ростиш її — ти!

Він їх кликав боротись,
ошуканих в'язнів Ельзасу;
він співав їм про те,
що в останньому,
злomu бою,
так, як віруєш ти
у всесильність
і молодість класу, —
клас і партія
вірує
в мудрість і силу твою.

Але всі розступились
і вийшов артільник нагору,
він похмуро поглянув
і холодно буркнув:
«Часи!..
Там робота стоїть...
Ти дружину не жалуєш хвору,
і за це ти
їй менше
на марку
сьогодні даси...»

І гойднулися всі,
і обурень було не сховати,
і вантажник сказав йому:

— Зраджуєш нас на біду.
Жінка вмерла однаково.
Можеш тепер штрафувати!
Але пісню
про Сталіна
я до кінця доведу!

Ельба бачила все —
як норд-ост, притихаючи,
виліг.
Ельба бачила все —

і вона доспіває колись,
як артільник тонує,
захлинаючись мертво
у хвилях.

Тільки знову про тебе,
про тебе
пісні полились.

Ти виходив і тут
більшовизму струнким капітаном,
не лякаючись вітру
і в морі прихованих скель,
як в країні моїй
ти — присвячений дальнім літанам,
світ виводиш в моря,
як виводять
у шторм
корабель.

Скільки дружніх пісень
назбирав я,
проходячи світом —
від республік моїх
до країн,
де сваволя буя!
І якою любов'ю,
вогнем молодим

і привітом
їх наповнила мужність
і правда велична твоя!

Я ходив над Дніпром,
у вітрів викликаючи подив,
і сліпили сніжинки,
як цвіт на деревах, —
рясні!
На дніпровському дні
я мотиви про тебе знаходив,
і на скелях найвищих
про тебе
знаходив пісні.

Хто пригадає дні,
коли мороком віхол повиті,
в недокінчених блоках
співали ми
віхолі в тон?
Ми три ночі не спали,
боями і втомою ситі;
ми три дні не спинялись
і клали в загату бетон.

Вітер звалював з ніг
і метелиця,
зла і лапата,

нам обличчя колола
і множила холод утом.
Але час був не той,
щоб замовкнути і відступати,
і на сталінський рейд
нас покликав тоді райпартком.

Нас покликала партія
словом схвильованим:
— Сталін!
І, здавалося, світ
піднімався,
вступаючи в бій;
і, здавалось, весна
виступає з морозних відталин,
і, здавалося, в імені
заклик почули ми
твій.

Де ми силу взяли —
молоді,
і безвусі,
і сонні?
Де ми втому поділи —
липку і тягучу, як мед?
Де і хто навчив нас,
що можна топтатись в бетоні, —

і, здалося б, на місці,
а справді —
ламались вперед!

Ти підняв нас на бій
з-під глибин
снігової навали;
ти, товаришу Сталін,
стягом маячив вгорі;
ти зігрів нас теплом,
про яке
і не чули й не знали
наші ніжні, як сонце,
і теплі, як світ,
матері!

І коли по боках
загорілися зорі на кранах
і гукнули: — додому!
— кінець!
— перемога в бою!
Сто гудків,
сто пісень,
сто мотивів,
від радості п'яних,
заспівали про тебе
і правду високу твою.

Та ніхто з нас,
ніхто з нас,
ніхто з нас
не рушив додому —
ми пішли в райпартком,
ми прорвалися в тишу кімнат
і ми так танцювали,
шукаючи згублену втому,
що дрижала земля,
вже здивована нами
стократ!

Це така була ніч,
неповторна,
своя,

стоіменна!

Це така була ніч,
що кипіли серця від пожеж,
над землею роздутих
без граней,
кордонів
і меж,
як величні штандарти,
як радістю взяті знамена,
як пісні перемоги,
що ти їх, що ти їх
несеш.

ПАРТІЯ

На зорі, на зорі молодого сторіччя
піднесла, як ознаку народних звитяг,
з вогняного полотнища зроблений стяг
гвардія робітнича.

Він горів, мов пролита на брукові кров,
ніби краплі її, оживаючи знов,
поставали над світом труда на сторожі,
і несли його руки робочих бійців,
і гримів над світами нестриманий спів,
і тремтіли на себе несхожі

і царі,

і псарі,

і вельможі!

Не одна прокотилася буря з тих пір,
не одна прогула завірюха,
піднесла робітниче знамено до зір
гвардія твердодуха —
ленінська партія більшовиків,

сталінська партія більшовиків,
що трудящих вела і навчала,
просвітляла їм очі, гострила уми
і на бій проти ката,

на бій проти тьми
непоборні народи єднала!

Тільки Ленін серця наші звихрив увись,
і натхнув нас на подвиги Сталін,
і від Смольного ниті промінь

простяглись,
просяваючи світ до підвалин.
І в сліпучому сяйві незгасних промінь,
не жаліючи поту і крові,
на риштовання вийшли нових поколінь
мільйони до праці готові.

І розквітнув Сибір, і піднявся Донбас,
і сягнула людина в майбутнє,
і в путі, обганяючи простір і час,
ми при чуді бували присутні!

Хто зумів на руїнах нужди і пітьми
збудувати небачений палац, як ми,
і слабі захистити народи,
не ждучи похвали й нагороди?

Ми невтомно ішли, і чужа нам була
по дорозі втома і скруха,
бо до правого бою народи вела

гвардія твердодуха —
ленінська партія більшовиків,
сталінська партія більшовиків,
що трудящих вела і навчала,
просвітляла їм очі, гострила уми
і на бій проти ката,
на бій проти тьми
непоборні народи єднала!

Ніби скеля — незламні — закуті в броню,
непрístupні ні кулям, ні лжі, ні вогню
виростають радянські народи.
Націляючи в груди їм жерла гармат,
розстріляти неситий їх пробував кат,
та безсилі фашистські набої
проти віри і волі такої!
Убивали дітей, а вони їм — живем! —
тільки в очі плювали поганим;
заливали міста ненаситним вогнем,
а вони їм — з руїни повстанем! —
І з руїни радянська земля ожила,
і минула розруха,
бо до правого бою народи вела
гвардія твердодуха —
ленінська партія більшовиків,
сталінська партія більшовиків,
що трудящих вела і навчала,

просвітляла їм очі, гострила умі
і на бій проти ката,
на бій проти тьми
непоборні народи єднала!

Ще живе ненависництва проганий туз,
хоч побитий, а лізе в гру!
Прославляють народи Радянський Союз,
а банкір гундосить стару.
Він помножити силу ядра схотів
на безплідну злобу та безкрилий гнів,
та безсилі брехня і атом
на посаді фашистських слуг,
бо трудящі — як брат із братом,
бо народи — як з другом друг,
бо ще ті не знайшлися сили,
що минувшину б воскресили
і, вернувши віки назад,
неживий поновили б лад!

Хай підводять баланси крові
на розбій готові;
хай загрожують в хижій злості, —
поламають кості!
Не злякає нас дика зброя
ненаситного гробука,
бо веде нас, як в бій героя,

гвардія твердодуха —
ленінська партія більшовиків,
сталінська партія більшовиків,
що трудящих вела і навчала,
просвітляла їм очі, гострила уми
і на бій проти ката,
на бій проти тьми
непоборні народи єднала!

1946

ДАЛЕКЕ

СВАРА СЕМЕНА НЕЖИВОГО З ГАЙДАМАКОЮ ГАЙДАШЕМ

Поспитайте у кошового,
у Максима Залізняка,
про Семена, про Неживого,
про мошнянського козака:

чим порадує, що він скаже,
як цікавому відповість:
чи рубає він кодро враже,
чи про волю несе він вість?

Чути, чути на Україну
плач і стогін від грабежа,
чинить шляхта тяжку руїну,
насміхається, зневажа...

Опереже Семен підругу,
свисне хлопців на всю округу.

чвалом скачуть усі до нього,
до Семена до Неживого, —

з далі синьої
чути дзвін її,
з лету птичого
лине клич його:
— Аж до Умані
бий біду мені!

Чом ви, хлопці, такі задумані?!

— Не задумані, не замислені
над дорогою йдем на вислоні:
ситий кров'ю, мов медом-брагою,
чинить кривду Гайдаш з ватагою;
наповняє він землю стогоном —
ой, невесело, гірко з того нам!
Робить гірше за пана ляшого
попелище він з краю нашого,
з дому рідного,
з люду бідного...

Тишина постає над горбом неораним,
лиш тополі шепочуть: — Ой, горе, горе
нам!

Що від шляхтича стогнали, від «пана
ясного»,
а тепер загинати від ката власного!

Об толку видзвонює кінь копитами,
сталлю кутими та підбитими;
тільки землі гудуть: — Не уродим жита ми,
доки злодій житиме!

І гукає Семен: — Я про помсту думаю! —
Не прочув би Гайдаш про близьку ходу
мою. —

І рушає в дорогу Семен на Лисянку,
і співа Неживий невеселу пісеньку:

«Ой, ти поле моє незаймане,
не хвилюй душі, не терзай мене!
Не шматуй мені болем розуму,
ніби спину гнучкими лозами,
мов дитину погрозами!

Ой, не дзвонять плуги та борони
на усі на чотири сторони,
поклювали тебе, неоране,
чорні ворони.

А що перший з Варшави білої,
а що другий тутешній — з Смілої,
а що третій з-під міста Умані,
де тополі стоять задумані,
у хмелю від браги дешевої:
з братії Гайдашевої!

А хіба ж то за правду воїни:
вопіє ними діло скоєне!
Кров'ю тіло землі напоєне,
незагоєне...»

Увіходять хлопці в місто, —
причаїлося, мовчить...
Ніби сонце променисте
зупинилося на мить.

— Що ж це з вами, добрі люди?
(Тільки луни звідусюди).
Де ж народ трудящий наш?
Певне, був і тут Гайдаш?

Не озвуться серед тиші
словом людяним двори,
шелестять, неначе миші,
наполохані вітри.

Світ німіє, ніби вимер,
наїжачились церкви,
преподобний Володимир
не здіймає голови, —

не озветься ані дзвоном,
ані зойком похоронним,

ні веселим, ні сумним:
тільки курява та дим!

Тишина, тишина...
Дичина, дичина...
Тільки в жалі,
мов на палі,
все тремтіти почина!

І стрічає Семен над Бужком над річкою,
де синіє вода срібляною стрічкою,

Гайдашеву шатію,
невмолиму братію,
дукачами важкими злочену,
чересами кутими сріблену
за відпродану взятими отчину,
за бідноту на палю здиблену
у п'ятмі нічного злочину.

•

І стоять за Бужком багрові
Гайдашеві братки в діброві —
як не рєпнуть від злості й крові.

Ой, немало горілки випито,
днищ немало з діжок навибито,
а не п'яні нібито...

І стоїть серед них навколішки
робітник корчмарів з-під Оріжки,
а зовуть того хлопця Елька,
ще й на шиї туга петелька —
удвое сучена
та добре кручена
лугова конопелька.

— Що ж ти робиш, Гайдаше-ідоле!
Тож не пана до рук вам видали!
Ти ж казав — відбирати злото,
а житняк вириваєш з рота
та ганьбиш голоту!

Ти ж казав — по бучних палатах
на панів шляхтичів заклятих,
та невже на землі нема тих
дуків багатих?

Ти ж казав, що рубать магната
та свого боронити брата,
а стоїш за ката!

І нараз Неживий під'їхав
та як схопить шаблюку з піхов,
та як свисне з прокльоном лютим,
та як блисне залізом кутим,

не з добра здобутим.

Озирнувся Гайдаш довколу —
чом він голову хилить кволу,
упада додолу?

І підводиться хлопець Еля,
і вже небо над ним — не стеля,
розправляє вузенькі груди,
ніби каже: усі ми люди!
Ніби мовить: один вестиме
шлях до волі нас, побратиме!..

Мов до вірного сторожового,
що за всіх нас плекає біль,
до Семена до Неживого
хлопці сходяться звідусіль.

— Поведи ти нас, рідний брате,
заступися і захисти!
Підем ворога ми карати,
зброю зводячи правоти.

Що віднімемо у багатих,
те хай радує жебрака.
Смерть іде на нас в срібних латах,
незаслужена і гірка.

... І веде він їх слідом свіжим,
полям спаленим і німим,
де проходив чвалом хижим
сіроманців побратим.

І збігаються до Семена
аж з найдальшої сторони
під китайчані знамена
правди виплеканої сини.

1941

МАДОННА БОРОВИКОВСЬКОГО

Він, жмурячись, відходить і хвилину
стоїть завмерлий... Пурпур... бірюза...
Душевних барв, сердечного припливу
потроху насувається гроза.

А люду—не бувало так, як нині!—
вже голопузі тиснуть дітлахи,
повітря вже в зачиненій хатині
тяжке, як невідпущені гріхи...

І він повз люди дивиться. І зроду
ніхто б не міг побачити того,
що світ йому вертає в нагороду
за всеосяжність погляду його!

Він десь далеко. Не в низенькій хаті,
де сволюка сягає голова.

Як половоддя — почуття крилаті,
аж через вінця стін перелива.

Він весь — не тут!.. Його висока мрія
злітає, переборюючи все.

Вона — на виднокрузі майоріє,
через світи невидимі несе.

Немов дитину зводячи на руки,
вона його не стомиться нести.

І він тремтить від радісної муки,
від відчуття страшної висоти.

І раптом: «Що це?!» чує він і зразу
підводиться... «Цей натовп! Чом він тут?»
Та слово не скоряється наказу,
застиглі ноги не вилазять з пут.

І він, завмерлий, дивиться, як люди
поволі розступаються... За мить,
розхриставши порослі мохом груди,
вже перед ним отець Лавро стоїть.

— Вотще хулу ти множиш, богомазе! —
гримить отець, — господь тобі воздасть! —
Він раптом тверезіє і відразу
міняється очей померкла масть.

І довго ще на басовитій ноті
прокльон, немов відпущена струна,
хрипить і коливається в польоті,
аж поки притухати почина.

І, ніби прислухаючись до грому,
на райдугою взятім полотні
пречиста діва в далеч невідому
очей своїх спрямовує огні.

Вона устами теплими, живими
сміється, споглядаючи живих,
земна, як всі ми, створені земними,
вона двозначно дивиться на них.

Беззлобна і усміхнена на людях,
в жіночій злості зрадна і лиха,
вона сидить, тримаючи на грудях
священний плід таємного гріха.

Рожеволика, людяна й жагуча,
на куцому аршині полотна,
немов жива і життєдайна туча, —
хіба не богом створена вона?!

Ось він стоїть, незігнутий і гордий,
під поглядом, немов під батогом, —

низьких проклять соромницькі акорди
ще глухо розлягаються кругом.

Та він мовчить на зойки незграбні,
на верески попівської хули, —
він знає, що завжди сп'янілі блазні
земних богів ганьбили і кляли.

І ця ганьба їх гордими робила,
прокльони загартовували їх,
і клекотіла виборена сила,
презирство зогріваючи і сміх.

О, так! — він знов, як завше, в повній силі!
І пензель, ні, не випаде з руки;
душа спливає знов на синій хвилі
тієї ж підсвідомої ріки.

Він бачить знову марива й видіння,
перед якими вражено раби
зупинять серць стривожених тремтіння,
в надії розгинаючи горби.

СЕРЦЕ РАТМАНСЬКОГО

Не шумить в первородженій силі своїй
буревій,
не з дніпрових низин поспішає гінець —
вітерець,
то в трипільської кручі я чую пісні
голосні:
їхня реля, як птиця, до хмар заліта,
золота.

Вже не раз бірюзовий затон переплив
пароплав,
і не вперше Трипілля його перестрів
переспів,
але пильно він зорить собі обіруч
біля круч,
і печаль застаріла гудками слова
обрива.

І щоночі, лиш в зоряний візьметься пил
небосхил,
тільки звіється в небо холодна й густа
темнота,—
над водою з'являється, ніби норець,
пломінець:
ледве блимає він, а блищить в темноті
на путі!

І йому в сивині голубих довголіть
не зотліть,
і йому в глибину і печаль темноти
не піти;
він горить, осяваючи дику пітьму,
і йому
означати путі серед місячних плям
кораблям!

Це Ратманського серце волає щомить
і щемить,
це воно не вгасає в полоні безсонь,
як вогонь,
це опівночі кров його вічно-жива
виплива,
до трипільських мілин, до лихого піска
не пуска.

— Бережись, капітане! — піщана зрина
мілина
і чекає від тебе легких переправ
пароплав:
зачекай, доки вирне в полоні безсонь
той огонь, —
він покаже путі в бездоріжжі тобі
голубі.

...Пропливає хмарина над синім Дніпром,
як пором,
ні блакиті, ні тиші немає вгорі,
ні зорі, —
тільки серце Ратманського світить з біди,
як завжди:
пропливай, наша юність, — ні скель, ані
круч
обіруч!

1941

ЗМІСТ

	Стор.
Україні	3

БЛИЗЬКЕ

Степова пісня	9
Ми землю свою захищали	11
Нам на короткий вік	13
Катерина	15
Мати	18
Радянські автоматники	21
Дівчина на шляху	25
Подвиг	28
І все мені сняться привали	30
Балада про баяніста	32
Солдатська мрія	35
Пісня про трьох і одну	39
Комісар	41
Балада про спалений танк	44

Спогад	50
Дорога на Львів	53
Сон	56
Поштар	58
Перед боем	61
Не сумуйте, дівчата	64
Пам'яті Галі	67
Чекали двох	69
В Берліні	71
Полонені	73
Ми пройшли по землі	76
За все, за все	80
Мелітополь	83
Солдат	86
Склярі	88
Нащадкові	91
Світ співає вождя	94
Партія	104

ДАЛЕКЕ

Свара Семена Неживого	111
Мадонна Боровиковського	119
Кобзар Вересай	123
Матрос Матюшенко	128
Блакитноока Леся	136
Серце Ратманського	141
Бій Пархоменка	145
Зустріч сонця на Чернечій горі	155
ПОЕТОВА ДОЛЯ (драматична поема)	161

**Савва Головановский. Близкое и далекое.
Стихи.**

(На украинском языке)

Редактор А. Малишко

Художник Л. Каплан

Техредактор А. Голосовкер

БФ 02294. Передано до набору 7/II 48 р. Підписано до друку 10/VII 48 р. 10⁵/₈ друк. арк. 12 обл.-вид. арк. 70×84/32. Зам. 201. Тираж 5000. Ціна 12 крб.

Складено в 4-й республіканській полігр. фабриці
Київ, пл. Калініна, 2.

Надруковано в 4-й друк. Військвидавц МЗС СРСР,
Київ, Цитадель, 10. Зам. 698.